

Hlushchenko K. V. Legal education as a factor of legal awareness and culture formation.

The article throws light upon the notions, features and meaning of legal education of personality. The article outlines the key components of legal education, its objectives being one of important factors of legal culture formation and awareness.

Keywords: legal education, legal training, legal culture, legal awareness.

Гоцалюк С. Ю.

**Відкритий міжнародний університет
відродження людини "Україна"**

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ГАЛУЗІ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

В статті здійснено історико-правовий аналіз становлення та розвитку правового регулювання адміністративної відповідальності у галузі електроенергетики. Автор виділяє три основні етапи її становлення та розвитку в Україні: дореволюційний, радянський та сучасний.

Ключові слова: адміністративна відповідальність у галузі електроенергетики, правове регулювання, адміністративна відповідальність.

Однією із найважливіших складових добробуту у цивілізованих державах є забезпечення громадян теплом та електроенергією. Конституцією України передбачено право громадян на їх достатній життєвий рівень та безпечне для життя і здоров'я довкілля, що зобов'язує державу створити відповідні умови для розвитку економіки. Правове регулювання електроенергетики недосконале і часом суперечливе, тому дослідження такого специфічного питання як зародження та розвиток адміністративної відповідальності у галузі електроенергетики сприятиме як подальшому вдосконаленню інституту адміністративної відповідальності в Україні так і всієї законодавчої бази у цій галузі.

Для розуміння сутності адміністративної відповідальності у галузі електроенергетики в Україні необхідно перш за все звернути увагу на те, яким чином історично здійснювалось становлення цього виду юридичної відповідальності. Проблеми адміністративної відповідальності в своїх працях досліджували: В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурки, Д. М. Бахрах, Ю. П. Битяк, А. Є. В. Додін, М. М. Дорогих, Р. А. Калюжний, Ю. М. Козлов, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, О. В. Кузьменко, В. Я. Настюк, Ю. О. Тихомиров, О. П. Шергіна, В. К. Шкарупа, Ц. А. Ямпольська, І. О. Федорова. Однак питання адміністративної відповідальності у галузі електроенергетики не дістали належного висвітлення.

Вперше на практиці застосування електрики відбулося в 1832 році в винайденому Павлом Шилінгом телеграфі. Електрозв'язок став стрімко розвиватися внаслідок винаходу А. Белом і П. Голобуцьким телефону [1, с. 11]. Винайдення електричного освітлення та електричних двигунів, які застосовувалися в промисловості та на транспорті поступово призвело до того, що жодне місто, село селище не могло існувати без власної центральної електростанції. Однак користування електрикою пов'язане з ризиком отримати удар током, якщо не вживати заходів безпеки. Саме необхідність

убезпечити населення від такої небезпеки призведе до появи першого правового акту, який торкався використання електроенергетики.

12 серпня 1885 року заступник міністра внутрішніх справ І. В. Дурново підписав “Тимчасові правила каналізації електричного току великої сили і приладів проводів та інших пристосувань для електричного освітлення”. Тимчасові правила торкалися виключно технічного характеру і зовсім не торкалися цивільно-правових відносин пов’язаних з виробництвом та комерційним оборотом електрики. 2 січня 1891 року відділом Імператорської Руської Технічної Спілки були затверджені “Тимчасові правила відносно заходів безпеки при облаштуванні і користуванні електричним освітленням”, що носили рекомендаційний характер. В 1898 році було підписано ще два акти в сфері регулювання електроенергетики: “Тимчасові правила каналізації проводів токів високої напруги до 3000 тисяч вольт (від 250 вольт змінного току і 450 вольт постійного)” та “Тимчасові правила проведення робіт і контролю сітки підземних каналізацій проводів току високої напруги до 3000 тисяч вольт (від 250 вольт змінного току і 450 вольт постійного)” [1, с. 13].

У 1910–1911 роках Шостим Всеросійським електротехнічним з’їздом були затверджені Правила і норми для електротехнічних споруд сильних токів низької і високої напруги [2], які також носили рекомендаційний характер та не могли містити норм щодо юридичної відповідальності. В 19 серпня 1911 році Міністром торгівлі та промисловості були затверджені Правила безпеки току при низьких і високих напругах для електричних споруд для рудників, приісках і гірських заводів [1, с. 14].

В дореволюційній Російській імперії починаючи приблизно з 1902 року після розгляду справи селянина Н. Іванова щодо самовільного підключення до місцевої кабельної електричної сітки та крадіжки електроенергії для освітлення своєї квартири рішенням Кримінальним касаційним департаментом Урядового сенату електрику стали вважати рухомим майном, а за її крадіжку застосовувався відповідний кримінальний закон. Оскільки тарифи на електроенергію були досить невеликі, то розгляд кримінальних справ такого роду підпорядковувалося компетенції мирових суддів і, відповідно до статті 169 Статуту про покарання каралось тюремним ув’язненням строком від 3 до 6 місяців [1, с. 19].

Кримінальне право щодо злочинів у галузі електроенергетики доповнюється згодом ще двома положеннями. Відповідно до нового закону від 3 липня 1916 року про міри і ваги і про Головну палату мір і вагів була встановлена відповідальність за махінації з вимірювальними приладами. По-перше, виготовлення підробних клейм, накладення їх на міри та ваги або виготовлення клейма, яке накладається повірочною установою, повинно було каратися на строк від 4 до 8 місяців. По-друге, зберігання та застосування в торгівлі та промисловості мір та вагів з фальшивими клеймами також каралися ув’язненням від 2 до 4 місяців [1, с. 21].

В подальшому були затверджені в 1901 році міністром фінансів Ю. Вітте “Тимчасові правила для випробування та повірки електричних вимірювальних приладів” та в 1909 році міністром торгівлі та промисловості були затверджені “Постійні правила про застосування електричних вимірювальних приладів для розрахунків між споживачами та постачальниками електричної енергії” замість правил 1901 року [1, с. 22-23].

Науковий інтерес становить також затверджене Государем Імператором від 8 лютого 1917 року Положення Ради Міністрів “Про підпорядкування Особливій нараді ведення спостереження за постачанням електричної енергії” [3].

В “Загальних положеннях з питання про розподіл електричної енергії органами Особливої Наради з палива” (далі – Загальні положення) затверджених розпорядженням Міністра Торгівлі та Промисловості від 17 квітня 1917 року визначалось, що вся електрична енергія, яка вироблялась станціями загального або приватного користування, розподіляється між споживачами виключно районними уповноваженими Голови Особливої Наради з палива. Відповідно до пункту 5 Загальних положень встановлювалась юридична відповідальність аж до кримінальної у разі порушення визначених вимог. Зокрема, було передбачено у галузі електроенергетики такі покарання: штраф, припинення постачання енергії і притягнення до кримінальної відповідальності [4].

Під час революційних подій Тимчасовий Уряд також надавав важливого значення врегулюванню правових відносин у галузі електроенергетики. Свідченням цього є прийнята Постанова Тимчасового Уряду від 17 серпня 1917 року “Про зміни умов договорів на відпуск енергії електричними станціями загального користування, які експлуатуються на концесійних началах” [5].

Після революції 28 червня 1918 року Декретом Ради народних комісарів “Про націоналізацію великих підприємств гірської, металургійної, металопереробної, текстильної, електротехнічної, лісопильної та деревообробної, тютюнової, скляної та керамічної, шкіряної, цементної та інших галузей промисловості, парових млинів, підприємств з місцевого благоустрою і підприємств у сфері залізничного транспорту” [6] була націоналізовано фактично вся електротехнічна промисловість. Зокрема, в Розділі “По електротехнічній промисловості” зазначалось “всі належні акціонерним спілкам та пайовим товариствам електричні станції, які виробляють електричний ток на продаж, з основним капіталом не менше одного мільйону рублів; всі належні акціонерним спілкам та пайовим товариствам електричні заводи, що виготовляють динамо-машини, електромотори, трансформатори, електричні вимірювальні прилади та інші предмети електротехнічної промисловості, з основним капіталом не менше одного мільйону рублів; всі належні акціонерним спілкам та пайовим товариствам кабельні заводи з основним капіталом не менше одного мільйону рублів; ... переходять по всій території республіки у власність Рад Робітничих і Селянських депутатів...” [1, с. 270-271].

В кінці грудня 1920 р. VIII Всеросійський з'їзд Рад прийняв постанову про електрофікацію Росії. В своєму рішенні з'їзд висловив “непохитну впевненість, що всі радянські установи, всі Ради Депутатів, всі робітники і працюючі селяни напружать сили і не зупиняться ні перед якими жертвами для здійснення плану електрофікації Росії...”.

В 1927 році був прийнятий Адміністративний кодекс Української РСР Адміністративний кодекс складався з п'ятнадцяти розділів. В Розділі XIII регулювався нагляд адміністративних органів у галузі промисловості [7, с. 434-438].

Протягом 30-х років у зв'язку із змінами в законодавстві, виданням спеціальних нормативних актів органами влади СРСР і Української РСР з ряду питань окремі розділи, глави і статті Адміністративного кодексу були скасовані або не діяли [8, с. 24]. Науковець Ю. Вовк підкреслює, що діяв Адміністративний кодекс до 30-х років ХХ століття, офіційно він не був скасований, проте у наступних роках його перестали застосовувати [9, с. 120-121].

Важливості встановлення адміністративної відповідальності у галузі електроенергетики за часів радянської влади надавалося особливого значення. Свідченням цього є низка прийнятих спеціальних постанов цього періоду.

Зокрема, 16 листопада 1936 року була прийнята Радою народних комісарів Постанова “Про контроль та нагляд за заощадженням електроенергії” [10, с. 77-78], в якій встановлювалась адміністративна відповідальність за порушення правил експлуатації енергоустановок та правил користування електроенергією. Положення про республіканську інспекцію “Держсільенергонагляду” Міністерства сільського господарства УРСР, яке затверджене постановою Ради Міністрів УРСР 26 травня 1955 року, встановило адміністративну відповідальність за порушення правил технічної експлуатації енергетичних установок, правил техніки безпеки марне використання електроенергії, а також за невиконання вказівок інженерів-інспекторів “Держсільенергонагляду” керівників підприємств, установ, організацій та колгоспів, які мають енергетичні установки у виді адміністративного штрафу у розмірі до 30 карбованців, а обслуговуючому персоналу та громадянам до 10 карбованців

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 25 березня 1965 року “Про адміністративну відповідальність посадових осіб за марнотратне витрачання електричної та теплової енергії” була встановлена адміністративна відповідальність до винних посадових осіб у за марнотратне витрачання електричної енергії з санкціями попередження або штрафом у розмірі – 50 рублів [11, с. 231-232].

Відповідно до “Положення про державний енергетичний нагляд в СРСР” [12, с. 135] службові особи, що здійснюють державний енергетичний нагляд, мають право складати акти про марнотратне витрачання електричної енергії підприємствами і організаціями та порушувати перед адміністративними комісіями при виконавчих комітетах районних, міських Рад депутатів трудящих питання про накладення на винних й цьому службових осіб адміністративних стягнень. У відповідних випадках органи державного енергетичного нагляду передають матеріали в органи прокуратури [13, с. 104].

Постановою Ради Міністрів УРСР № 575 від 10 грудня 1969 року “Про адміністративну відповідальність за пошкодження високовольтних електричних мереж” встановлена відповідальність за пошкодження високовольтних, електричних мереж внаслідок порушення правил охорони високовольтних електричних мереж для посадових осіб – до 50 карбованців, для громадян – до 10 карбованців, якщо це порушення не тягне за собою кримінальної відповідальності.

Процес становлення адміністративно-деліктного законодавства, як частини правової системи незалежної України був підпорядкований радянській правотворчій практиці, це яскраво демонструє чинний до сих пір Кодекс про адміністративні правопорушення України, що набрав чинності ще 1984 році.

Кодекс про адміністративні правопорушення станом на 1997 рік встановлював адміністративну відповідальність у цій галузі в Главі 8 “Адміністративні правопорушення в промисловості, будівництві та в галузі використання електричної і теплової енергії” та налічував чотири склади проступків [14]. В подальшому назву цієї глави було удосконалено на “Адміністративні правопорушення в промисловості, будівництві та у сфері використання паливно-енергетичних ресурсів”. На сьогодні налічує біля семи із змістовними видозмінами. Так було відмінено статтю 100 “Порушення Правил охорони електричних мереж до 1000 вольт”, а статтю 99 змінено з

“Порушень Правил охорони електричних мереж понад 1000 вольт” на “Порушення Правил охорони електричних мереж” та ін.

І в радянський період і в сучасній Україні передбачена відповідальність за марнотратне витрачання електроенергії. Однак, на нашу думку, громадяни України безвідповідально відносяться до використання електроенергії, хоча на сьогодні існує широкий спектр енергозберігаючих пристроїв.

Крім, КУпАП в Україні питання адміністративної відповідальності у галузі електроенергетики регулюють численні законодавчі акти, які є на сьогоднішній день складовими частинами адміністративно-деліктного законодавства. Тому кодифікація адміністративної відповідальності у цій галузі є суспільною необхідністю, нагальною потребою дня.

Прийняття нового Кодексу про адміністративні проступки має стати квінтесенцією наукової думки та підсумком всіх напрацювань в адміністративно-деліктному праві. Зокрема, в проекті Кодексу про адміністративні проступки (далі – Проект) № 5558 підготовлений робочою групою Кабінету Міністрів України передбачена окрема глава щодо адміністративної відповідальності у сфері енергетики [15]. Так, Глава 18 має назву “Адміністративні проступки у сфері енергетики та ядерної енергії”. На нашу думку, така назва є вдалою і науково обґрунтованою.

Підсумовуючи зазначене вище, слід виділити такі основні етапи становлення та розвитку адміністративної відповідальності у галузі електроенергетики в Україні:

I етап. Дореволюційний етап. Юридична відповідальність за правопорушення у галузі електроенергетики набула свого становлення на початку двадцятого століття з визначенням кримінальної відповідальності за крадіжку електроенергетики як особливого об’єкта права власності. Адміністративна відповідальність у галузі електроенергетики у виді штрафу та припинення постачання енергії вперше була закріплена в “Загальних положеннях з питання про розподіл електричної енергії органами Особливої Наради з палива”.

II етап. Радянський етап можна умовно поділити на два періоди:

1) до прийняття Кодексу про адміністративні правопорушення. Адміністративна відповідальність у галузі електроенергетики встановлюється в численних підзаконних нормативно-правових актах: Указ Президії Верховної Ради СРСР, Постанова Ради Міністрів УРСР, Постанова Ради народних комісарів УРСР. Увесь приватний сектор, який був створений в дорадянський період, був націоналізований, держава пов’язала електрифікацію з програмою розгорнутого будівництва комуністичного суспільства;

2) після прийняття Кодексу про адміністративні правопорушення. Закріплення адміністративної відповідальності у галузі електроенергетики на законодавчому рівні.

III етап. Сучасний період. Розвиток адміністративної відповідальності у галузі електроенергетики з початку незалежності України. Удосконалення правових норм щодо адміністративної відповідальності у галузі електроенергетики у напрямку наближення до законодавства Європейського Співтовариства.

Прийняття нового Кодексу про адміністративні проступки відкриває нові перспективи для подальшого розвитку і вдосконалення адміністративної відповідальності в галузі електроенергетики в Україні.

Використані джерела:

1. Грищенко А. И., Зиноватный П. С. Энергетическое право России (Правовое регулирование электроэнергетики 1885–1917 гг.). – Москва : Издательская группа “Юрист”, 2008. – 280 с.
2. Бесплатное приложение к декабрьской книжке “Горного журнала” за 1912 год. – СПб., 1912.

3. Собрание узакониней. 1918 г. Отдел I. № 39. 11.02.1917. Ст. 217.
4. Собрание узакониней. Отдел I. № 110. 16.05.1917. Ст. 606.
5. Собрание узакониней. Отдел I. № 213. 07.09.1917. Ст. 1388.
6. Собрание узакониней. 1918 г. Отдел I. № 47. Ст. 559.
7. Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / за ред. В. Д. Гончаренка. Уклад. В. Д. Гончаренко, О. Д. Святоцький. – 3-тє вид., перероб. – К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003. – 800 с. – С. 434-438.
8. Федоров І. О. Кодифікація адміністративно-деліктного законодавства України: монографія. – Запоріжжя: ТОВ “ВПО “Запоріжжя””, 2006. – 144 с.
9. Вовк Ю. Проблеми кодифікації адміністративного законодавства України: історичний досвід // Право України. – 2003. – № 12. – С. 120-122.
10. Законодавство про адміністративну відповідальність / під ред. І. П. Кононенка. – К.: Вид-во політичної літератури України, 1965. – 278 с. – С. 77-78.
11. Справочник по административному законодательству для работников органов внутренних дел / сост. Р. И. Тевлин. – К.: Редакционно-издательский отдел МВД УСРС, 1972.
12. Положение о государственном энергетическом наблюдении в СССР: Утверждено постановлением Совета Министров СССР от 29 июля 1967 года № 726 // Сборник постановлений СССР. – 1967. – № 19. – Ст. 135.
13. Законодавство про адміністративну відповідальність / під ред. І. П. Кононенка. – К.: Вид-во політичної літератури України, 1969. – 340 с. – С. 104.
14. Законодавство України про адміністративну відповідальність // Бюлетень законодавства і юридичної правктики України. – 1997. – № 3. – 240 с.
15. Адміністративне судочинство в Україні: Книга друга. Кодекс про адміністративні проступки (проект). (Серія “Реформи судів України”). – Х.: Консул, 2003. – 332 с.

Гоцалюк С. Ю. Становление и развитие института административной ответственности в отрасли электроэнергетики в Украине: исторический аспект

В статье осуществлен историко-правовой анализ становления и развития правового регулирования административной ответственности в отрасли электроэнергетики. Автор выделяет три основных этапа ее становления и развития: дореволюционный, советский и современный.

Ключевые слова: административная ответственность в отрасли электроэнергетики, правовое регулирование, административная ответственность.

Gozaljuk S. J. Establishment and development of the Institute of administrative Responsibility in the field of power engineering in Ukraine: historical aspect

In the article is given historical and law analysis of establishment and development of law regulation of administrative responsibility in the field of power engineering. Autor distinguishes three main stages of it's establishment and development in Ukraine: pre-revolutionary, soviet and modern.

Keywords: administrative responsibility in the field of power engineering, law regulation, administrative responsibility.